

ВІДГУК
офіційного опонента доктора психологічних наук,
професора Соколової Ганни Борисівни на дисертаційну роботу
Кондратюк Жанни Володимирівни «Психологічні особливості розвитку
професійної ідентичності фахівців (консультантів) інклюзивно-
ресурсних центрів»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктор філософії за
спеціальністю 053 - Психологія

Дисертаційна робота Кондратюк Жанни Володимирівни присвячена надзвичайно актуальній та сучасній проблемі – психологічним особливостям розвитку професійної ідентичності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів. В епоху становлення інклюзивної освіти в Україні, коли ІРЦ відіграють ключову роль у визначенні освітніх траєкторій дітей з особливими освітніми потребами, дослідження професійної ідентичності цих фахівців набуває не просто теоретичного, а й стратегічного значення. Авторкою влучно розкрито зростаючу потребу в глибокому розумінні психологічних детермінант ефективності їхньої професійної діяльності, що виходить далеко за межі традиційних компетентнісних моделей.

Актуальність обраної теми не викликає сумнівів, адже ефективність діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, які є ключовою ланкою в системі інклюзивної освіти, безпосередньо залежить від рівня професійної ідентичності їхніх фахівців.

Авторкою переконливо доведено, що професійна ідентичність є не просто сумою професійних знань та навичок, а інтегративною метавластивістю, що визначає самосприйняття фахівця, його мотивацію, цінності та готовність до професійного зростання.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному підході до вивчення професійної ідентичності консультантів ІРЦ як особливої професійної групи. Авторкою здійснено глибокий теоретичний аналіз існуючих наукових підходів до розуміння професійної ідентичності, що дозволило обґрунтувати власну структурно-функціональну модель цього

феномену у контексті діяльності ІРЦ.

Таким чином, наукова новизна дослідження є безсумнівною. Попри наявність значного масиву праць, присвячених професійній ідентичності педагогів та психологів, авторка вперше системно досліджує цей феномен саме у контексті мультипрофесійної команди консультантів ІРЦ. Вдало визначено специфіку цієї професійної групи, що об'єднує фахівців різного профілю (вчителів-логопедів, вчителів-дефектологів, практичних психологів, вчителів-реабілітологів), чия професійна ідентичність формується під впливом як базової спеціальності, так і специфіки роботи в інклюзивному середовищі.

Дисертація належно структурована і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та змістовних додатків. Дослідження побудоване на достатній джерельній базі, що складає 227 найменувань. Науковий зміст, термінологія та стиль викладення результатів дослідження відповідає встановленим державним стандартам та вимогам. Основні результати опубліковані у 13 публікаціях авторки, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях з психології, 1 стаття у зарубіжному виданні, країни ЄС та 8 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його об'єкт і предмет, сформовано мету, викладено завдання та теоретико-методологічні основи, визначено наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, наведено дані про апробацію отриманих результатів, а також впровадження їх у практику.

У першому розділі дисертаційного дослідження розкрито теоретичні засади формування та розвитку професійної ідентичності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів. Проаналізовано сутність поняття «професійна ідентичність» у контексті психолого-педагогічних досліджень, що дало змогу визначити її як багаторівневу особистісно-професійну інтеграцію, пов'язану з усвідомленням фахівцем своєї ролі, цінностей, цілей і професійної місії. Розкрито генезу професійної ідентичності

фахівців психолого-педагогічного профілю, яка є динамічним процесом, що формується протягом професійного становлення й передбачає поетапне засвоєння професійних знань, умінь та норм. Виокремлено соціальні, індивідуально-психологічні та професійно-освітні чинники як основні передумови розвитку професійної ідентичності консультантів інклюзивно-ресурсних центрів. Обґрунтовано важливість професійного середовища, підтримки з боку колег та керівництва, а також наявності позитивного досвіду взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами для ефективного професійного самоствердження. Отже, результати теоретичного аналізу стали основою для подальшого емпіричного дослідження особливостей розвитку професійної ідентичності фахівців інклюзивно-ресурсних центрів.

У другому розділі дисертаційного дослідження проаналізовано стан розвитку професійної ідентичності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів на основі експериментального вивчення. Обґрунтовано доцільність використання комплексу валідних методик для виявлення рівнів сформованості компонентів професійної ідентичності, з урахуванням специфіки діяльності консультантів ІРЦ. Емпіричне дослідження засвідчило нерівномірність розвитку окремих компонентів, що зумовлено як особистісними характеристиками фахівців, так і організаційними чинниками. Найвищий рівень розвитку виявлено в, міжособистісному та технічному компонентах, що свідчить про високу зацікавленість у професійній діяльності, здатність до взаємодії та гнучкість в умовах інклюзивного середовища. На достатньому рівні втілюються контекстуальні та аутопсихологічні характеристики професійної ідентичності. Творчий та адаптивний компоненти продемонстрували середній рівень сформованості, що вказує на потребу в удосконаленні професійних знань і врахуванні контекстних факторів під час прийняття рішень. Мотиваційний та акмеологічний компоненти характеризуються нестабільністю, що вимагає активізації саморозвитку, креативного підходу до роботи та глибшої саморефлексії. Виявлено відмінності у рівнях розвитку компонентів професійної ідентичності між

консультантами ІРЦ та фахівцями спеціальних закладів загальної середньої освіти й навчально-реабілітаційних центрів, що пов'язано з особливостями професійного середовища та функціональних обов'язків. З'ясовано, що взаємозв'язок між компонентами професійної ідентичності є суттєвим і забезпечує її цілісність та ефективність. На основі отриманих результатів виокремлено три рівні розвитку професійної ідентичності: низький, середній та високий, кожен із яких має характерні ознаки в межах досліджуваних компонентів. Зазначено, що більшість фахівців перебувають на середньому рівні розвитку професійної ідентичності, що відкриває перспективи для цілеспрямованого професійного супроводу. Загалом результати дослідження підтверджують потребу у створенні системи психолого-педагогічної підтримки для підвищення рівня сформованості професійної ідентичності консультантів інклюзивно-ресурсних центрів.

У третьому розділі дисертаційного дослідження представлено розробку та теоретичне обґрунтування особистісно орієнтованої технології розвитку професійної ідентичності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів. Визначено її основні принципи: індивідуалізація, суб'єктність, розвиток рефлексивних здібностей, емоційної компетентності та професійної самосвідомості. Технологія включає цілісну систему впливу на ключові компоненти професійної ідентичності, що забезпечує гармонійний розвиток особистості фахівця в умовах інклюзивного середовища. У межах практичної реалізації технології було розроблено та проведено тренінг розвитку професійної ідентичності, зміст якого відповідав структурі професійної ідентичності й був спрямований на активізацію внутрішніх ресурсів фахівців. Тренінгові заняття охоплювали розвиток рефлексії, емоційної стабільності, комунікативної взаємодії, креативності та професійної самореалізації. Результати формувального експерименту підтвердили ефективність запропонованої технології, зокрема статистично значуще зростання рівня розвитку всіх компонентів професійної ідентичності у представників експериментальної групи. Виявлено позитивну динаміку у формуванні

професійного самобачення, підвищенні мотивації до професійної діяльності та впевненості у власній компетентності. Зазначено, що використання особистісно орієнтованої технології сприяє не лише підвищенню професійної ефективності, а й зниженню професійного вигорання. Результати емпіричного дослідження, які виявили певні проблемні зони у розвитку професійної ідентичності фахівців ІРЦ, є важливою інформацією для практиків та розробників освітніх програм. Запропонована особистісно орієнтована технологія розвитку професійної ідентичності, в основу якої покладено тренінгові методи, є інноваційним підходом, що отримав експериментальне підтвердження своєї ефективності.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу видається за доцільне висловити окремі зауваження та побажання:

1. На другій сторінці дисертації ви зазначаєте, що розглядаєте «професійну ідентичність як метавластивість вищого рівня». Там же нижче по тексту ви визначаєте професійну ідентичність як «узагальнююче поняття, що об'єднує структурні елементи особистісної та соціальної ідентичності, складову самосвідомості, результат професійного самовизначення, самоприйняття індивіда з точки зору ефективності його взаємодії із зовнішнім світом, що передбачає триразове ставлення: до себе як до професіонала; до набутої професії та до професійної спільноти». Виникає питання, яке з цих двох визначень вам більш близьке?

2. Ваша структурно-функціональна модель розвитку професійної ідентичності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів містить 8 компонентів мотиваційний, технічний, міжособистісний, контекстуальний, адаптивний, творчий, акмеологічний, аутопсихологічний, хоча зазвичай виділяють два-три. Коротко обґрунтуйте необхідність визначення в структурі професійної ідентичності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів саме цих компонентів.

3. На нашу думку, слід було б уточнити формулювання другого завдання, позаяк у ньому акцент зроблено на виявленні психологічних *особливостей*

(курс. наш) компонентів професійної ідентичності (мотиваційного, технічного, міжособистісного, контекстуального, адаптивного, творчого, акмеологічного, аутопсихологічного) у фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів, тоді як в змісті дисертації другий розділ має назву «Стан розвитку професійної ідентичності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів» а п.2.2. відповідно «Стан розвитку компонентів професійної ідентичності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів».

Відповіді на ці запитання та зауваження можуть бути надані в ході публічного захисту дисертації.

ВИСНОВОК.

Наведені зауваження ніякою мірою не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Кондратюк Жанни Володимирівни, що є актуальним і оригінальним науковим дослідженням у галузі спеціальної психології, містить цікаві авторські методичні підходи та експериментальні результати, які варто розглядати як побажання для подальших досліджень.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті, поставлені здобувачем наукові завдання вирішені повністю, мету дослідження досягнуто. Основні положення дисертації містять елементи наукової новизни.

Викладене дає змогу зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження «Психологічні особливості розвитку професійної ідентичності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів» є цілісною, завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне та практичне значення, відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, зокрема вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями: від 03

квітня 2019 року № 283; від 12 січня 2022 р. № 44 із змінами внесеними згідно постанови КМУ №341 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05. 2024 р.), а її автор – Кондратюк Жанна Володимирівна – заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 - Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
директор навчально-наукового
інституту фізичної культури, спорту та
спеціальної освіти

Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Жанна Соколова

Ганна СОКОЛОВА